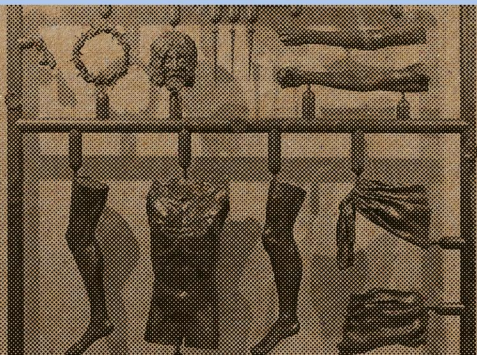

„Mame radi Cechov.
Je to národ, ktorý má
úplne iné chyby ako my.“

Mariusz Szczygiel

Urob si raj

absynt
prekliati/reportéri

absynt

Mariusz Szczygieł Urob si raj

Preklad: Miroslav Zumřík

Prekliati reportéri
Absynt 2019

Gayge, Krystyne Stolarskej
(1954 – 2010)

Copyright © by Mariusz Szczygieł, 2010
All rights reserved. Published by arrangement with
Wydawnictwo Czarne, Poland.
Cover Art © Pavlína Morháčová
Translation © Miroslav Zumrík
ISBN 978-80-8203-075-7

Publikáciu z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

Namiesto úvodu

Sníval som o tom, že napíšem knihu o mojej obľúbenej krajine bez toho, aby som sa silil. Aby kniha nemusela odzrkadľovať, objektivizovať, zhŕňať.

Som nezodpovedný čechofil a táto kniha nie je vhodným sprievodcom ani po českej kultúre, ani po Česku.

Nie je objektívna.

Nerobí si na nič nárok.

Je výlučne o tom, čo ma na tejto krajine fascinovalo za posledných desať rokov, odkedy som sem prišiel prvý raz. Je záznamom o prečítaných knihách a o stretnutiach s ľuďmi, ktorých som tam chcel stretnúť. Niektoré texty pôvodne vyšli v denníku *Gazeta Wyborcza*, v knihe ich však uvádzam prepracované a rozšírené o nový materiál.

Skrátka – je to kniha o sympatiách predstaviteľa jedného štátu k štátu inému.

A možno je ešte o niečom inom, ale to už nechávam na vás.

Coming out

Celé tie roky, čo chodievam na rôzne recepcie, viem, že ak sa náhodou odhalia, tak určite nie hneď. Mohol som sa rozhliadať celé hodiny a môj radar ich nebol schopný zachytiť. Mohol som čakať a nič. V mojej prítomnosti si navzájom nedávali žiadne znamenia.

Odkedy som však verejne urobil coming out, mnohí sa už pri podaní ruky priznávajú, že aj oni sú takí.

Teraz ma hneď pri vchode obkolesí skupinka ľudí, ktorí tvrdia: „Ja tiež!“, „Ja tiež!“, „Aj ja!“. Nedokážem spočítať, koľko som za posledné roky dostal mailov s vyznaniami v štýle: „Teším sa, že Ti môžem aspoň napísať. Karol“.

Keď sa navzájom odhalíme, s potešením pozorujem, aké je odrazu ľahké žartovať a ako sa nám uvoľňuje mimika. Hoci sme v cudzom a neznámom prostredí – túžime po sebe.

Po niekoľkých minútach príjemnej drobnej vzájomnosti je odrazu vidieť, čím je pre nás čechofilov Česko.

Je ako dezert, ako šľahačka, ako čokoládová poleva, ktorej sa nedá odolať.

Je ako žena pre drag queen.

Je tou časťou našej osobnosti, ktorú nemáme.

Cnie sa nám po nej. Hľadáme ju, ale v Poľsku ju z rôznych dôvodov nedokážeme nájsť.

Každý z nás si hneď spomenie na nejaký český vtip, scénu z filmu alebo spôsob správania, ktoré dokazuje, ako veľmi sa od nás Česi líšia.

Môj kolega, reportér Piotr Lipiński, s láskou spomína návštevu krčmy Na skalce na rohu pražských ulíc Na Veselí

a 5. května, kde videl muža sediaceho pri pive so svojim psom. Chlap na stoličke, pes na dlážke. Bradatý pán zbieral ukazovákompenu z krígľa a opatrne ňou krmil šťastného psa.

Môj známy, informatik Józef Lorski, si s rovnakou láskou spomína na nasledujúcu scénu z Moravy: „Pekáreň, v ktorej okrem pečiva predávajú sladkosti, obložené chlebičky, a dokonca aj zemiakové placky. Jediná predavačka v obchode, mladé dievča, sa nahlas rozpráva s niekým v mobile. Smeje sa, rozpráva akúsi príhodu z predošlého dňa a medzitým sa vytvára čoraz väčší rad zákazníkov. Trvá to päť minút, desať minút, pozerám sa a čakám, či sa niekto nezačne rozčuľovať. Napokon predavačka dotelefonuje a vysvetľuje, že to bolo niečo vážne. Zákazník s úsmevom odpovie: „Museli ste prevolať aj dvesto korún.“ A nikto sa na nič nestážoval.“

Moja známa z diskusného fóra „Česko“ na stránke Gazeta.pl Mirka Hanczakowska s láskou spomína na Olomouc. Bola už v pokročilom štádiu tehotenstva a večer si vyšla na prechádzku. Zrazu zbadala, že na konci pasáže sa bije skupinka mladých. V Poľsku – ako tvrdí – by sa otočila, ale v Česku jej to ani nenapadlo a bez zaváhania kráčala ďalej smerom k bitkárom. A oni, keď ju zbadali, prestali sa mlátiť, uvoľnili jej miesto a až potom pokračovali v bitke.

Ja si zas vždy rád spomeniem na pisoár v pražskom metre na stanici Náměstí republiky. Keď som dvihol zrak k stene predomnou, na vyblednutej modrej nálepke, ktorú tam niekto prilepil ešte v minulom storočí, bol nápis: PESTUJTE NÁHODNÚ DOPROPRAJNOSTĚ A NEZMYSELNÉ DOBRÉ SKUTKY.

Nájde sa niekde na svete skupina cudzincov, ktorá si uchováva podobné nepostihnuteľné veci z Poľska?

Aby som však nepodľahol sklonu k vytváraniu mýtov a k idealizovaniu (u mňa výraznému), uvediem teraz

myšlienku Oscara Wilda. Tvrdí, že najmenej máme radi tých ľudí, ktorí majú rovnaké chyby ako my.

Preto máme radi Čechov.

Je to národ, ktorý má úplne iné chyby ako my.

Vznietila sa postel'

„Vážený pán Egon Bondy,
mnohí Česi sú presvedčení, že si Vás vymyslel Hrabal. Tí,
ktorí vedia, že nie ste vymyslená postava, si zas myslia, že
nežijete. Preto Vás prosím o stretnutie.

M. Szczygieł“

„Vážený pán kolega,
úprimne Vás ubezpečujem, že žijem. Zo zdravotných dô-
vodov, o ktorých Vám porozprávam osobne, však ožívam
až o štrnásť hodine. Prosím, aby ste nechodili skôr, radšej
presne o štrnásť alebo o čosi neskôr, vtedy nás nebude ob-
medzovať čas.

Váš Bondy“

Hrabal si ho vymyslel takto:

„Egon vôbec, keď stál v slunci, tak vypadal ako faun, kte-
rý se vynořil z cisterny piva, jeho světlé vlasy mu vždycky
stékaly podle uší a zrovna tak jeho vousy ve světle slunce
byly zalité světlým ležákem. (...) Vladimír a Bondy a já jsme
měli tak rádi pivo, že jak přinesli první sklenici na stůl, zdě-
sili jsme všichni celou hospodu, nabírali jsme pěnu rukama,
pomazávali si obličej a vtírali pěnu do vlasů jako židé ma-
zající si pejsy cukrovou vodou, při druhém pivě jsme si dali
repete pomazání pěnou, takže jsme se leskli a voněli pivem
na sto honů.“

Egonom Bondym sa stal takto:

Narodil sa v roku 1930 a najprv sa volal Zbyněk Fišer. To je priezvisko rodu českých mlynárov. Najvyššie to v spoločenskom rebríčku dotiahol Zbyňkov otec, ktorý sa stal dôstojníkom. Usídlili sa v Prahe. Matka, bohužiaľ, Zbyňkovi zakázala akýkoľvek kontakt s ostatnými deťmi. Vodievala ho do kaviarne a raz týždenne do opery, kde mali až do vypuknutia vojny vlastnú lôžku. Zbyněk svoju nervóznú a nevyrovnanú matku neznášal. Raz ho odstrkovala, inokedy „sa na neho vrhala s opičou láskou“. Hovoril, že keď mu ako trinásťročnému umrela, pocítil úľavu. Keď začal chodiť do prvej triedy, šokovalo ho, že na svete žije toľko detí. Ako sedemročný sa bezhlavo zamiloval do spolužiaka z lavice (tak o tom hovoril, keď mal sedemdesiatjeden rokov). Do chlapca z vlhkého suterénu, syna nezamestnaných rodičov. Pozýval ho k sebe domov, „pretože môj otec nemal žiadne triedne predsudky“. Generál dokonca chlapcovmu otcovi našiel prácu. Ako sa v Bondym prebudil marxista? Sám to presne nevysvetlil, ale kľúč k tomu možno treba hľadať v postave jeho otca.

Do marxizmu sa Egon Bondy zamiloval navždy. „Marxizmus,“ napísal, „dáva ľuďom nádej, aby úplne neprepadli zúfalstvu, že nás čaká katastrofa, po ktorej už nič nebude.“

Koncom roku 1948 posadol ľudí v Sovietskom zväze antisemitizmus. Informácie o čistkách v radoch komunistov sa dostali aj do Prahy.

„Pre nás, osemnásťročných,“ vravel Bondy, „to bolo šokujúce. Tri roky po holokauste! Komunizmus predsa budovali židia, pretože podľa nich bol najspravodlivejším spoločenským zriadením. Všetky národy si mali byť rovné. To sme teda od ZSSR nečakali! V románoch Karla Čapka sa každý bohatý žid bolá Bondy. A tak som na protest toto priezvisko prijal aj ja, áriec. A ponechal som si ho dodnes.“ Preslávil sa ako Egon Bondy a ostával ním takmer pri všetkých príležitostiach.

Žobrákom sa stal takto:

Prestal chodiť na gymnázium. Vo februári 1948 prevzali moc komunisti a on nechcel strácať čas so školou. Prihlásil sa na kurz pre funkcionárov Komunistickej strany Československa a začal pracovať v knižnici Ústredného výboru. V očiach strany akoby vyštudoval vysokú školu. V decembri 1948 sa zo školenia vrátil domov a na stole si všimol lístok od nejakého dievčaťa, ktoré sa s ním chcelo zoznámiť. Nechala mu adresu, a tak ju ráno navštívil. Dvere mu otvorila rozospátá dievčina, ale iba na malú škáru. Pomyslel si, že sa chce obliecť a on má zatiaľ počkať. Pozvala ho však ďalej, akurát dvere nechala stále iba poodchýlené. Pretisol sa teda škárou dovnútra a odrazu pochopil: celá predizba bola zavalená špinavým riadom a nespočetným množstvom šiat, preto sa dvere nedali otvoriť dokorán. To isté v izbe, na toalete, a dokonca v komore. Riad bol z drahého porcelánu a v byte bolo cítiť likér. Dievčina v nočnej košeli sa volala Jana Krejcarová a študovala výtvarné umenie. Volali ju Honza. Bola pri tele a v šiestom mesiaci tehotenstva.

Vošiel teda dnu a vyšiel až po troch týždňoch. „Pretože som už súrne potreboval čistú bielizeň.“

Ich neskorší spoločný kamarát, básnik a maliar Ivo Vodseďálek, rozprával, že okrem absolútneho nezáujmu o udržiavanie poriadku mala Honza ešte horšiu vlastnosť, ktorou okoliu spôsobovala komplikácie: neznášala samotu. Bondy si spomínal, že počet Honziných mileniiek a milencov sa šplhal k stovkám. Jeden z nich rozprával, ako Janu navštívil doma. Obaja sa vyzliekli a Honza ho spútala. Náhle do izby vošiel nejaký iný nahý muž, s ktorým sa Honza odobrala do postele. Pred očami toho spútaného.

S Bondym strávila osem rokov. Súčasne žila aj s jeho kamarátom a to spôsobom, ktorý bol voči obom mužom veľmi krutý. „Len čo sa vyspala so mnou, hneď volala Černému, aby ma v posteli okamžite vystriedal.“

Bondy od nej veľakrát utiekol. „Ale zakaždým po mňa prišiel taxík. Nedokázal som jej odolať. Hovoril som, že ju nemilujem, ale šiel som ako teľa na porážku. Černý si pred ňou pripadal rovnako bezbranný ako ja.“

Bola dcérou Mileny Jesenskej, novinárky a komunistky, vo svete známej ako láska Franza Kafku. Vychoval ju starý otec (Milena zahynula v koncentračnom tábore v Ravensbrücku). Jana po nej zdedila milión, ktorý za rok utratila. Potom sa jej narodilo päť detí, ale zanedbávala ich do takej miery, že sa preto dostala dokonca do väzenia.¹ Utekala Černému s Bondym a Bondymu s Černým na celé týždne. Nemali čo jesť. Bondyho otcovi, predvojnovému generálovi, komunisti odňali vojenský dôchodok a otec už synovi okrem drobných na električku nemohol dávať žiadne peniaze. Vozili sa za mesto, kde spávali v akejsi robotníckej ubytovni, a cez deň v Prahe žobrali, aby mali na nocľah. Keďže nikde nepracovali, nemali potravinové lístky. Dojedali zvyšky v denných baroch, kradli ľuďom vyvesenú bielizeň, bicykle, vozíky a okamžite ich predávali.

Potom celá niekoľkočlenná skupina okrádala rodičov a známych (Krejcarovú a Bondyho za to dokonca zadržala polícia). Kupovali český krištál, ktorý Egon pašoval cez lesy do Rakúska (hranicu nadobro uzatvorili v roku 1951), a z Rakúska nosil nylonové pančuchy. Honza mala doma poriadok jediný raz – keď bol byt úplne prázdny, pretože rozpredala všetky veci a nemala viac čo rozhadzovať.²

Po celý ten čas – ako podotýka Bondy – ho Honza učila české národné piesne.

Básnikom sa stal približne takto:

Rýchlo si uvedomil znepokojivé signály. Najprv, keď sa slávny sprievod komunistov, ktorý vo februári 1948 pochodoval cez Václavské námestie, za rohom odrazu rozprchol domov, pretože pochodujúci sa ponáhľali na vepřo knedlo zelo.

Druhým signálom bolo, že keď sa Egon hneď po Víťaznom februári stal referentom pre mládež v uličnom výbore KSČ, nábor do strany prebiehal novými metódami. Napríklad v jednej banke ležali na stole s priehradkami prázdne formuláre a vedľa nich pištoľ. Všetci sa prihlásili. Ďalším signálom bolo, keď z edičného plánu vydavateľstva Otta Gírgala zmizli všetky surrealistické tituly. Potom, keď sa prestal hrať džez. Ďalej, keď sa ľudia začali báť vlastných spontánnych reakcií. A nakoniec, keď to všetko jeho stranícki kolegovia prijímali bez mihnutia oka.

„Boľševickú ideológiu a marxizmus si neslobodno pliesť. Jedno s druhým nemá nič spoločné,“ zdôrazňoval kolegom a rozhodol sa, že pre tento režim viac pracovať nebude.

„Môžem byť iba mimo toho, absolútne mimo toho,“ vyhlásil.

Zoznámil sa so skupinou mladých surrealistických básnikov, ktorí sa rozprávali najmä o tom, kedy Československo oslobodia Američania. Spolu s básnikmi zbožňoval gurua českého surrealizmu Karla Teigeho, vynikajúceho teoretika umenia, proti ktorému komunisti pripravovali súdny proces, ale nestihli to, pretože v roku 1951 zomrel na infarkt. Guru svojimi kolážami z fotografií – rázcestník s nápisom „Praha“ vyrastajúci z nahej ženskej nohy či kaviarenské stolíky pokryté ženskými bradavkami – dráždil režim. Za čias Stalina nemal takýto typ predstavivosti právo na existenciu. Českí surrealisti napokon sami pochopili (ako to vyjadrila jedna Bondyho obdivovateľka), že surrealizmus sa stal izbovou kvetinou, ktorá v podnebí kultu osobnosti musí nevyhnutne zvädnúť.

Prvé Bondyho básne sú teda o tom – ako sám hovoril –, že ZSSR predstavuje fašistický režim.

Keď všetci písali: „Z úst do úst letí / Meno, čo nám ako slnko svieti / Meno, čo sa slnkom začína / Meno súdruha Stalina“